

Доц. др Видимир Вељковић

Аутор у чланку указује на то да је реафирмација морала војске нужност у садашњим условима професионализације војске, без обзира на многе методолошке тешкоће приликом његовог појмовног одређења и вредновања. Друштвено-економска криза, (ре)успостављање грађанског друштва и улога Војске Југославије у одбрани земље намећу још веће обавезе стручним и научним круговима да се баве феноменом морала.

Морал војске је конкретан облик морала друштва, сматра аутор, па га је тешко одредити (има различита значења), и наводи многа одређења наших и светских аутора који се баве моралним питањима друштва и његових оружаних снага. На основу основних карактеристика морала као друштвене, али и појединачне појаве, аутор указује на тешкоће везане за успостављање морала као система у војној организацији, које произилазе из процеса његовог настајања, функционисања и мењања, специфичности југословенског друштва и социопсихолошких обележја припадника војске.

Аутор, у облику препорука, образлаже основне чиниоце система морала у војсци: циљеве, задатке и садржаје (делатности), његово морфолошко устројство, субјекте (носиоци), средине-установе, систем командовања и научноистраживачки рад, који непосредно утичу на стварање, морално васпитање, одржавање и уважавање моралних норми у Војсци Југославије.

Увод

Објективно, постоје многе методолошке тешкоће на одређењу морала, системског устројства, негативног трансфера свега онога што претходно у области морала војске није ваљало, израде поузданих показатеља којима се исказује морал, вредновање, тј. мерење моралног понашања људи. Међутим, пракса је показала да овај елеменат борбене готовости не само што није изгубио на актуелности, већ да је постао далеко значајнији чинилац кохезионог јединства војне организације. Због тога су га многе јединице задржале као веома важну компоненту васпитања. Тај посао наставили су да обављају помоћници команданата за информисање.

Много је чинилаца у друштву и војсци који делују на формирање моралне личности човека. Одсуство било ког чиниоца оружане борбе, првенствено људског, а затим материјално-техничког, простора и времена, и на крају ситуационог, непосредно се негативно испољавају на

морал и морална својства човека. Зато се с правом може рећи да морално-психолошке припреме имају незаменљиву улогу на усвајању и одржавању таквих моралних норми које ће гарантовати стабилан морал грађана наше земље и да је човек најважнији фактор рата, а морал практични израз његове спремности и одлучности да се бори и побеђује.

То су разлози који упућују на закључак да, са стварањем новог лика војске на професионалним основама, искуствима и традицијама треба усмерити рад на усвајање и одржавање морала који ће обезбедити да људи прихвате друштвене циљеве као властито опредељење. Међутим, не треба очекивати да ће се то тако брзо догодити, јер дезинтеграциони чиниоци веома снажно делују. Постојеће противуречности не могу заменити лепе жеље, закони, програми и морални апели. Једино је стабилизовањем друштвених односа могуће створити објективне услове да човек – грађанин буде животно заинтересован да, заједно са другим људима, активно учествује у оружаном борби ради остваривања својих интереса у одбрани свог људског идентитета, свог опстанка и опстанка уже и шире друштвене заједнице.

Морал у југословенском друштву

За разумевање морала војске неопходно је знати основне карактеристике морала у југословенском друштву,¹ које је у току свог постојања пролазило кроз брзе и бурне трансформације. Зато у њему постоји више слојева морала, насталих у различитим историјским периодима. То је друштво које се налази у процесу дубоког преображаја, на прелазу из сељачког у градско, из пољопривредног у индустријско, из неразвијеног у развијено, из капиталистичког у социјалистичко друштво и, најзад, друштво које (ре)успоставља капиталистичке односе. Најстарији слој у југословенском друштву је патријархални морал, који на специфичан начин утиче и на садашње време, а карактеришу га чврста правила, велика самодисциплина, јака осећања савести и страх од гриже савести. Појединац умногоме подређује себе заједници и ауторитету старијих, мушкарци имају потпуну власт над женама, родитељи велики утицај на своју децу, а најстарији чланови у породичним задругама су морални ауторитет свим члановима заједнице. Модерно друштво је развило грађански морал, у којем доминира јак индивидуализам, смањује се осећање према заједници, појединац се првенствено стара о себи, о свом успеху, каријери, богаћењу и месту у хијерархији власти, док је највећа морална вредност богатство (новац, материјална добра) – важније је имати него бити.

Елементи социјалистичког морала имају дубоке корене у југословенском друштву, који, и поред свих противуречности, и сада, у

¹ Моралу у југословенском друштву нарочиту важност су дали: М. Марковић, *Морални интегритет личности у социјалистичком друштву* и *Морална питања одбране земље у савременим условима*; Д. Р. Лукић, *Социологија морала*; С. Стојановић, *Етика феноменологија југословенског социјалистичког друштва*, и други.

условима (ре)успостављања грађанског друштва и опште кризе морала, значајно неутралишу негативан утицај на морал људи, јер се као највише моралне вредности негују традиција одлучног отпора сваком спољашњем покушају потчињавања и поробљавања и култ истине и правде, а осуђују зло, неистина и неправда. На развој морала у југословенском друштву неповољно утичу следеће чињенице: 1) четвртина нашег становништва живи на селу и бави се занимањима заснованим на приватној својини; 2) полувековно постојање два „социјалистичка“ морала (тзв. етатистичко-бирокарски, односно тзв. самоуправно-демократски морал); 3) (ре)успостављање грађанског друштва због измењеног односа према друштвеној својини, и 4) због „прелаза“ с једног на други морал дошло је до неповољних кретања у самој елити. Према неким мишљењима, владајући морали у југословенском друштву, који и у садашњим условима чине главни (основни) морални сукоб, јесу: с једне стране – сељачки, а с друге стране – малограђански, чаршијски, „ћифтински“ морал. Сеоски морал влада широким подручјима нашег села, али се знатно осећа и у граду, због велике миграције становништва, док је малограђански морал углавном карактеристика градске средине, која се све више одваја од села. Међутим, наведеним моралима, који се сукобљавају са моралом југословенског друштва које, са променом друштвено-економског система, почиње да уобличава „свој“ морални грађанско-капиталистички оквир, треба додати и остатке примитивног морала из родовско-племенског друштва, затим бирократски морал, укореењен у бирократском државном апарату, „роботско-постављени морал“ с нихилистичким призвуком извесног слоја друштва (омладина првенствено), као и низ „мелезантских моралних творевина“ (сељак – радник, полутан, велике друштвене миграције које још увек нису завршене) итд. Према томе, распад друштва и државне заједнице претходне Југославије тесно је био повезан са дубоком моралном кризом, чији су корени и у свим порам новостворене државе. Сукоби у њој су још увек бројни и дубоки, што се најконкретније одражава на морал људи и његове уже и шире социјалне средине, као и заједнице у целини. А, ако је морал „болестан“, и ако у њему влада морално безаконоје (аномија), као производ свеукупне друштвено-економске кризе и распада државе изазваног ратним сукобима, за човека и друштво последице су немерљиве, а њихово „излечење“ је дуготрајно.

Сваки народ има неке карактеристике које му доносе добро и зло.² У менталитету наших људи изражен је традиционализам и везаност за заједницу у којој живе, обожава се свој крај, своја земља, имање, свој кућни праг, а ауторитете понекад поштују много више него себе, спремни да жртвују и сопствени живот да би њих сачували. Зато није необично што су творци „новог светског поретка“, применом свог најновијег изума – доктрине, употребом војне силе и неокортичког ратовања на просторима претходне Југославије (1991–1995), добро

² В. Шањевић, *Вратити морал*, „НИН“, Београд, 20. октобар 1995, стр. 5.

проучили традиције и понашање српског и црногорског народа (као и других југословенских народа) и та сазнања ефикасно употребили у ратним дејствима. Вешто, користећи то знање, настоје (а негде су то успешно учинили – Република Српска Крајина и Република Српска) да разоре многе друштвене вредности, па и морал новостворене југословенске заједнице.

Све то доводи до ширења неповерења, егзистенцијалног страха и нарушавања морала, при чему на површину морално рањеног друштва испливавају људи с изразитим моралним недостацима. При томе, низак морал нарочито је уочљив код дела људи који су у рату изгубили најближе и материјална добра, или су због последица рата осиромашили. Резултат тога је (не)морално понашање које у нормалним приликама подлеже моралној осуди и презиру.

Морал војске

Морал војске је посебан и конкретан облик морала друштва, односно, моралне појаве које су везане за „војна питања“ непосредно произилазе из одређене друштвене средине. Није тешко доказати да морал припадника војске не може бити другачији од морала грађана конкретног друштва. Али, морал војске има одређене специфичности, као и морал других професија (лекари, занатлије, земљорадници, професори...).

У нашој и страној литератури користи се више израза за борачке квалитете човека као чиниоца рата, као што су борбени морал, морални дух, морална снага, морално-политички чинилац, морал војске, морал у борби, морал народа и армије у рату, морал општенородне одбране итд. У нас је *морал војске* одомаћен израз за мирнодопски живот војске, а *борбени морал* за ратне услове живота и рада, али се у пракси појављују и други изрази.

Поједини аутори (Б. Поповић) појам *борбени морал* користе за наглашавање квалитета морала у борбеним дејствима (морал у борби), а други (М. Ибрахимпашић) *морал армије* и *борбени морал* користе у истом значењу, што је погрешно, јер су то ипак два различита појма. Међутим, често се у теорији и у пракси праве разлике, па се под *моралом војске* подразумевају мирнодопски војнички квалитети, а *борбеним моралом* се означавају вредности бораца и јединице у борбеним дејствима. Већина аутора *морал војске* (оружаних снага) с правом разматра као саставни део морала друштва (однос општег и посебног), при чему под тим појмом подразумева моралне норме којима се регулишу односи и дужности људи у најширем смислу у војсци у миру и рату и њихов мисаони и практични однос према захтевима израженим у тим нормама.³

Наши аутори оправдано избегавају да круто дефинишу морал војске (борбени морал). Међутим, може се закључити да се постојећим

³ З. Колар, *Психолошке основе морала*, ВИЗ, Београд, стр. 492.

дефиницијама углавном исказује суд да је морал војске један од облика друштвене свести, конкретан облик морала друштва којем припада, да је основна морална норма позитивни однос према борбеној спремности јединице и циљевима рата, који се испољава кроз способност човека борца и његове јединице за највеће напоре и жртве у обављању задатака у рату, и да га првенствено одређују бројни друштвени, а затим психолошки, природни, материјално-технички и ситуациони чиниоци. На тај начин они друштвену страну морала издижу изнад човекове унутрашње и индивидуалне моралности. Према томе, Менсур Ибрахим-пашаић морал војске (борбени морал) одређује као посебан облик морала одређеног друштва: 1) њему је предоминантно мерило моралности однос према борбеној спремности јединице у миру, а у рату однос према циљевима рата; 2) његова основна манифестација је решеност и способност бораца, као појединаца, и јединица, као колектива, да поднесу највеће напоре, лишавање и жртве у обављању борбених задатака, и 3) његова је снага осим многим друштвеним, значајно условљена и многим психофизичким и природним чиниоцима.⁴ За Бранка Боројевића морал војске је „конкретан и посебан облик друштвене свести о садржају и поступцима људи у условима оружане борбе, која се у борбеним колективима најснажније манифестује у безусловној уверености људи у оправданост борбе коју воде и њиховом позитивном расположењу и непоколебљивој вољи да и по цену залагања живота истрају у тој борби до победе, без обзира на све тегобе и повремене неуспехе“.⁵

Са психолошког аспекта, Томислав Кроња морал војске (борбени морал) одређује као део општег морала, који са њим чини функционално јединство и који се формира на основу друштвено-економских односа као објективног чиниоца и субјективног чиниоца личности који чине борбену групу или колектив, при чему се субјективни чинилац испољава увереношћу у праведност и могућност вођења рата и свесношћу личности, која је резултат друштвеног васпитавања емоционалног стања грађана. За тог аутора је објективни чинилац морала у рату одређена категорија која се развија и усавршава, а субјективни чиниоци су променљива величина, која зависи од васпитања у ширем смислу, емоционалног стања личности и борбених услова, места и времена.⁶

У литератури, нарочито на Западу, има и сасвим другачијих тумачења појма морала војске и елемената садржаја који га чине. За многе психологе и социологе на Западу карактеристично је да пренаглашавају психолошку (емотивну) страну морала и да посебну пажњу посвећују човековим подсвесним манифестацијама (инстинкти, нагони, расположење, страсти, подстицање извесних стремљења и жеља и задовољавање личних прохтева). Они, истовремено, наглашавају значај воље и осећања, док заобилазе свест и свесне мотиве. Појединца разматрају одвојено

⁴ М. Ибрахимпашаић, *Морал армије*, ДСНО, Београд, 1967, стр. 30.

⁵ Б. Боројевић, *Људи у рату*, „Глобус“, Загреб, 1981, стр. 47.

⁶ Исто.

од друштвене средине сматрајући да се бори зато што рат прима „као нужно зло, из жеље да што пре иде кући, из наде у награду и похвалу, из тежње за истицањем, из фатализма и сличних разлога“,⁷ али и због грађанске одговорности, која је, посебно у грађанском друштву, карактеристична по томе да човек учествује у војном деловању због дужности и обавезе. Тако је, на пример, према мишљењу Ш. Костуа, морал у рату „способност појединаца и војних колектива да одрже дејство у тачки највише напетости четврт сата више од противника“.⁸ Кампеано је писао да „морална моћ произилази из разума који смишља, воље која делује и одважности“.⁹ А. М. Мерло наглашава да „морал означава самопоуздање, то јест свест човека о својој моћи, способности и самосталности“.¹⁰ Коупленд каже да је морал у рату „духовно својство“ војника и јединица, које је одређено, пре свега, „психолошким факторима“, при чему их своди на неку „апсолутну веру“: веру појединца у самог себе, веру армије у сопствене снаге, у свог команданта, у своју земљу, у правичност ствари за коју се њена земља бори. „Веровање је квалитет који се тражи у моралу... Сваког морамо убедити да верује... али да би се постигли добри резултати, морамо као основу имати надахнуто руководство“.¹¹ Валентај каже да морал војске обухвата „вољу да се следе старешине, чак и у условима јаког напора или велике опасности, и у извршавању индивидуалних задатака, чак и у ситуацијама кад нема непосредне контроле претпостављених официра. Сами ови квалитети зависе у великој мери од поуздања у старешине, дивљења према онима који непосредно командују и поверења у више командовање и опште руковођење походом“.¹² Маукорпс наглашава да је морал војске више социолошка, него психолошка категорија и да се његови елементи састоје од енергичности, одушевљења, самоконтроле и убеђења да се све препреке могу савладати.¹³

На Истоку је доскора, за време СССР-а, преовладавало схватање да је за мобилизацију маса у рату довољно да руководство заузме одређени став и да се тај став, помоћу парола и агитатора, пренесе на масе, што је било погрешно. Међутим, последњих година сматра се да се главни извор моралне снаге налази у друштвеном и државном уређењу зарађене државе и у њеној политици. На основу тога Жураков сматра да је морални чинилац „стање духа маса које се боре – жеља народа и армије да ратује за циљеве отпочетог рата и њихова вера у победу, непоколебљивост у борби, одлучност да поднесе сва искушења и тешкоће ратног доба“.¹⁴ Слично су писали и други совјетски аутори.

⁷ Исто, стр. 53.

⁸ Ш. Косту, *Психологија борбе* (наведено према Б. Поповић, *Морал армије и његова друштвена условљеност*, стр. 18).

⁹ М. Кампеано, *Покушај војне психологије*, „Д. Обрадовић“, Београд, 1904.

¹⁰ А. М. Meerloo, *Patience of Panic* (наведено према: Б. Боројевић, исто, стр. 45).

¹¹ Н. Коупленд, *Психологија и војник – Проблеми васпитања и обуке*, Београд, св. 5, стр. 53.

¹² С. W. Valentine, *The Human Factor in the Army* (наведено према Б. Поповић, исто, стр. 19).

¹³ Р. Maucorps, *Psychologie militaire* (наведено према Б. Боројевић, исто, стр. 45).

¹⁴ Н. Б. Жураков, *Морално-политички фактор у савременом рату*, ВИЗ, Београд, 1965.

На пример, Леонов је наглашавао „чврстину, упорност и непоколебљиву решеност да се ратује“, а Кошарин и Баранов су издвајали значај свести и сазнања о обавезама према домовини и јачини патриотизма, поверења у руководство и спремности на жртве.¹⁵

С обзиром на то да у нас и у свету не постоји сагласност социолога који се баве човековим моралом у рату о дефиницији тог морала на основу појмовних одређења других научника,¹⁶ може се извести следећа операционална дефиниција: морал у рату је посебан облик морала одређеног друштва, који је скуп друштвених норми о одбрани човекове личности и његове уже и шире друштвене заједнице као самосталне врховне моралне вредности, у којој човек, као субјект, као друштвено, физичко и психичко биће, сопственом безусловном, унутрашњом, аутомном и самоциљном обавезом, заснованој на властитој вољи и решености да као појединац и у саставу своје јединице, поднесе највеће напоре и жртве у обављању борбених задатака.

Морал војске, као облик друштвене свести, има два основна обележја значајна за разумевање моралног понашања људи у обављању мирнодопских и ратних задатака: 1) друштвену и индивидуалну унутрашњу психолошку природу морала у рату, која произилази из чињенице да је човек исторично, друштвено, психолошко и биолошко биће, и 2) друштвену и психолошку природу морала припадника војске, која условљава да се морал јавља као покретачка снага друштва, јединице и појединаца, који се међусобно разликују по условљености и начину испољавања, али се увек међусобно прожимају.

Особености морала војске, као веома сложене и динамичне појаве од које зависи како ће се људи понашати у борбеним дејствима, огледа се и у његовој 1) сталној променљивости; 2) значајном и, најчешће, пресудном утицају на понашање људи у рату и, посебно, оружаног борби, и 3) развојности у усвајању и одржавању одређених моралних својстава. Најзначајнији чиниоци који утичу на морал војске су: 1) друштвени (друштвено-политички систем, карактер и циљ рата, родољубље, унутрашњи однос у војсци, концепција и ратна доктрина, стање у међународној заједници; 2) психолошки (позитивни – јачање међусобних односа, жртвовање за другове, савладавање ратних тешкоћа, страха, итд., и негативни – психопатолошки поремећаји личности: страх, дефетизам и паника); 3) природни, који се најчешће везују за простор као земљиште и амбијент за вођење борбених дејстава, климатске услове и време као доба дана, године и трајања рата или борбених дејстава; 4) материјално-технички, с обзиром на то да се рат води савременом борбеном техником, и 5) ситуациони, као резултат и последица деловања осталих чинилаца морала војске (успех и неуспех

¹⁵ М. Леонов, *Морални фактор у савременом рату* (наведено према Б. Боројевић, исто, стр. 45).

¹⁶ За одређење операционалне дефиниције „морала у рату“ првенствено су коришћена учења: Р. Лукић, *Социологија морала*; М. Ибрахимпашевић, *Морал армије*; Р. Јовачић, *Дијалектика одбране*; Б. Боројевић, *Људи у рату*, и др.

у борби, изненађење, употреба нових врста оружја, степен психофизичког оптерећења, психички поремећаји, велики губици и слично).

Социопсихолошка обележја припадника војске

У југословенском друштву постоји више морала, јер је наше друштво хетерогено и с бројним противуречностима. Али, за разумевање морала војске важна су социопсихолошка обележја њених припадника, с обзиром на то да имају исти положај у друштву као и остали грађани. У СР Југославији, после насилног отцепљења појединих република СФРЈ, (ре)успостављен је процес настајања грађанског (капиталистичко) друштва. Нова држава је трансформисала своје оружане снаге у Војску Југославије. Али, тај процес стварања нове војске оптерећен је многим проблемима, па се неминовно намеће закључак да су елементи друштвено-економске кризе захватили и Војску, и то и мирнодопски и резервни (ратни) састав.

Припадници Војске суочени су са материјално-финансијским проблемима, тешким социјалним положајем већег дела професионалних војних лица, бројним бескућницима и изгнаницима из отцепљених република, асоцијалним понашањем дела војничке популације, нарушеном морално-психолошком отпорношћу људи и са великим психофизичким оптерећењима. Знатан део грађана – војних обвезника осиромашио је и живи у потпуно измењеним условима. Све је то утицало на дубоку моралну кризу, па и на посебан облик аморалности и „неосетљивости“ за војна питања и одбрану државе. Наиме, потврђено је правило да морал слаби у случају великих, оштрих и посебно, дуготрајних друштвених сукоба, нарочито оних који доводе до оружаних борби, с врхунцем у грађанском рату.

Друштвени односи у војсци непосредно се одражавају на морал њених припадника. Карактер друштва условљава војну сферу, која је, према уставним решењима, у искључивој надлежности државе. Те карактеристике непосредно утичу на место и улогу припадника војске у војној организацији, на односе, борбену обуку, морал и спремност појединца да се ангажује у одбрани друштва. Природа војне делатности условила је да се унутрашњи односи у војсци разликују од других друштвених односа. У њој су успостављени војнички односи, а у основи тих односа који су строго регулисани прописима и санкционисани војним законима, наглашена је подела људи на старије и млађе, и претпостављене и потчињене. Однос субординације је основни друштвени однос у војсци, али он не противуречи испољавању припадника војске као субјеката војне организације и не нарушава њихов морални интегритет. Међутим, постоје неке карактеристике које услове у војсци чине посебним и негативно утичу на морал: непрекидан заједнички боравак људи у оквиру мањих јединица, живот великог броја људи на малом простору, униформност, ограничено кретање, потпуна испланираност дневног живота, ограничено политичко ангажовање, одвојеност од

породице, спутавање појединих жеља и интереса, релативно ограничена слобода и друго.

Професионални састав – официри, подофицири и војници по уговору, у војсци остварују своје егзистенцијалне потребе, и то им је основно професионално, радно опредељење. Насупрот њима, војници на служењу војног рока и припадници резервног састава своје обавезе у војсци обављају привремено. За њих је војна служба привремени статус – служење војног рока. Старосна доб припадника војске је различита, од најмлађих војника регрута са 19 година, старешина почетника са 19–23 године, војних обвезника и осталих старешина старости до 60 година. Разлике постоје и у завршеној школи у грађанству и у војсци, као и у социјалном пореклу. Те разлике одређују и различит друштвени и професионални статус у војној организацији. Најзад, велики део старешина и војника има борбено искуство јер су учествовали у рату. Многи од њих су у ратним дејствима доживели ратне стресове и психолошке поремећаје, а међу њима има оних који су били рањени, заробљени или блокирани у касарнама, бескућника, са разореним породицама итд. Насупрот њима, део припадника војске нема таквих искустава. С обзиром на наведена обележја припадника Војске Југославије и њихов морал је различит.

Чиниоци система морала у војсци

Свака организована друштвена скупина: удружење, институција, установа или организација, настоји да установи одређена правила у комуникацији, односно морални кодекс према којем ће се понашати њени чланови. Јачина и интензитет тих захтева, препорука и принуда нису свуда једнаки. Негде су те везе незнатне, слабе и необавезујуће, па и морал није тако строг регулатор моралног понашања. Међутим, постоје организације у којима су односи међу људима чвршћи, хијерархијски више повезани, па је у њима много строжи однос према моралним нормама.

Војска је институција у којој, да би се обезбедили несметани живот и рад, односи треба да буду строго одређени, уоквирени и каналисани правилима понашања. Да би се у томе успело неопходно је да се успостави одређени систем моралног (и сваког другог) понашања, што обезбеђује функционисање војне организације и очување њене кохезије и јединства.

Морал је творевина дифузног, неорганизованог друштва, али није, у крајњем, препуштен неконтролисаном развоју. Као дуготрајан процес, морал се ствара, шири и наслеђује, а односни субјекти се морално васпитавају. Истовремено, морал се одржава (има своје тзв. чуваре), примењује, али и непрекидно мења. Због тога, да би његове друштвено пожељне норме одговарале захтевима шире и уже друштвене заједнице (војна организација), морал у војсци нужно треба да има специфичан и само њему примерен систем. Њиме ће морално понашање припадника војске, организованим радом, мерама и активностима, бити заштићено од наглих и неконтролисаних, па и стихијских процеса. Другим речима,

морал у војсци се мора посматрати као одређен и, према основним карактеристикама, кохерентан систем организованих делатности, с јасно дефинисаним конститутивним елементима, местом и функцијом његових основних чинилаца и њиховим међусобним односом. У војсци је морал нераздвојни део свих друштвених, психичких и духовних процеса и делатности које чине живот и рад јединице. Због тога је, и поред наведених проблема методолошке природе, могуће конкретно одредити основне компоненте његовог система. Њих, у основи, чини скуп функционално повезаних активности и чинилаца морала војске, као што су: циљеви, задаци и садржаји (делатности), његова морфологија, субјекти (носиоци), средине – установе, систем командовања и научноистраживачки рад.

Циљ морала војске исказан је у његовом појмовном одређењу. Њиме се, као конкретним обликом морала друштва, чија је основна морална норма позитиван однос према борбеној спремности јединице и циљевима рата, испољава практична способност човека борца и његове јединице да, уз највеће напоре и жртве, обавља постављене задатке у рату. Из такве улоге морала у војсци произилазе и његови општи задаци, којима, у ствари, припадници војске стварају, шире, наслеђују, усвајају и одржавају морал, и на тим основама изграђују моралну свест, моралне и борбене квалитете сваког појединца и јединице као социопсихолошке групе.

У војсци постоје многе делатности које утичу на остваривање општих и посебних циљева у неговању морала. Чини се да су најзначајније оне које се односе на: морално васпитање, психолошко-пропагандни рад, вредновање морала, информативне делатности, културне делатности и неговање традиција, и на научноистраживачки рад. Средине у којима морал има значајну улогу јесу јединице, команде, установе и војне школе, док су његови носиоци (субјекти) команде, старешине свих нивоа командовања и појединци као припадници војске. Усмеравају га команде и старешине јединица и установка непосредно и преко својих специјализованих органа за морал.

Да би морал, као систем, успешно функционисао потребно је да се изграде мерила којима ће се вредновати као елемент борбене готовости. Због тога треба изнаћи, тј. установити његове најзначајније манифестације (показатеље)¹⁷ којима се може оптимално вредновати (мерити, оцењивати) морално понашање појединаца, команди и јединица и војске у целини. Наша и светска искуства показују да су за вредновање морала у војсци најзначајнији показатељи који се односе на: 1) општедруштвене (националне) вредности, 2) функционисање војне организације, и 3) лични, интерперсонални односи у јединици, па се они, у основи, могу прихватити уз конкретизовање на наше услове живота и рада.

Много је дилема, па и методолошких тешкоћа, везано за то да ли се уопште могу мерити моралне појаве, уз довођење у сумњу постојања морала као посебног елемента борбене готовости. Проблеми постоје,

¹⁷ Д. Дамњановић, *Развијање и вредновање морала Војске Југославије*, „Војно дело“, бр. 2/95, стр. 134–146.

али нису нерешиви ако се успостави ваљан инструментариј, који ће у пракси стално дограђивати. Међутим, треба уважити чињеницу да се морални друштвени процеси најчешће не могу опазити и описати ако се посматрају само спољна, телесна понашања људи, и да су она једна од најунутрашњијих, најприснијих и брижљиво скриваних области човековог живота. Иако се не може увек са сигурношћу закључити да је човеково морално понашање управо онакво какво се чини само на основу посредног мерења неких спољашњих манифестација, применом других метода и техника (посматрање, анализа докумената, интервју, статистичка метода) могуће је доћи до поузданих података на основу којих се може ценити човеков морал и предвиђати његово морално понашање у појединим животним ситуацијама.

*
* * *

Да би морал као систем, тј. као процес који се у војној организацији наслеђује, одржава (морално васпитање) и примењује – функционисао, потребно је: 1) што пре увести морал као елеменат борбене готовости; 2) сачинити (усвојити) основе одржавања и примене (уважавања) морала у Војсци Југославије; 3) припремити студију о моралу Војске која ће бити примерена садашњим професионалним потребама и социопсихолошким карактеристикама припадника војске; 4) за предмет морал војске у војним школама и академијама обезбедити стручну литературу; 5) у КШШ и ШНО посветити много већи значај моралу као елементу ратне вештине; 6) на погодан начин, у оквиру војног школства, односно специјалистичког образовања, обновити школовање старешина које ће се бавити моралом као стручни органи командовања, и 7) сачинити ново упутство о одржавању, примени и вредновању морала Војске.

Литература:

1. Р. Лукић, *Социологија морала*, „Научна књига“, Београд.
2. В. Павићевић, *Основи етике*, „Научна књига“, Београд, 1974.
3. Д. Ж. Марковић, *Социологија заштите на раду*, „Привредни преглед“, Београд, 1991.
4. М. Марковић, *Морална питања одбране земље у савременим условима*, „Војнополитички информатор“, Београд, 1/92.
5. М. Марковић, *Морални интегритет личности у социјалистичком друштву*, Филозофија, Београд, 1/65.
6. В. Шањевић, *Вратити морал*, „НИН“, Београд, 20. октобар 1995.
7. Д. Дамњановић, *Развијање и вредновање морала Војске Југославије*, „Војно дело“, 2/95.
8. Н. Б. Жураков, *Морално-политички фактор у савременом рату*, ВИЗ, Београд, 1965.
9. Р. Јовацић, *Концепција одбране и како је мислити*, „Нови гласник“, Београд, 1/93.